

Matka maalaisyhteiskunnan köyhyyteen

Eija Stark: Köyhyyden perintö. Tutkimus kulttuurisen tiedon sisällöistä ja jatkuvuudesta suomalaisissa elämäkerta- ja sanalaskuaineistoissa. SKS:n toimituksia 1320, SKS 2011. 479 s.

Eija Stark tarkastelee folkloristiikan väitöskirjatutkimuksessa *Köyhyyden perintö* köyhyyspuheen kautta avautuvaa kuvaa sukupolvelta toiselle siirtyvästä köyhyyden kulttuurisesta tiedosta teollistuvassa maalaisyhteiskunnassa. Kulttuurisen tiedon ja köyhyyspuheen käsitteet jäsentävätkin tutkimusta. Kulttuurisella tiedolla hän tarkoittaa köyhien yhteisesti jakamia, kaavoittuneita käsityksiä ja uskomuksia köyhyydestä, jotka mallintuvat ihmismieleen, ja joita puheessa ilmaistaan. Siten köyhyyspuhe on keino päästä käsiksi kulttuuriseen tietoon.

Köyhyyspuhetta Stark tutkii maalaisyhteiskunnan elämäkerrallisen teksti- ja sanalaskuaineiston avulla siten, että nämä kaksi puhunnan lajia palvelevat toistensa peilauspintoina. Menetelmänä tutkimuksessa Stark käyttää sisällönanalyysiä, joka on saanut vaikutteita diskurssianalyysistä.

Stark jäsentää laajan aineistonsa neljän kulttuurisen teeman, vallan, perheen, työn ja turvan kautta, joita kutakin hän käsittelee omana lukunaan. Runsaasti käytetyt elämäkerralliset lainaukset elävöittä-

vät tekstejä, sananlaskut näkyvät säästeliäämmin.

Stark kontekstoi sananlaskut ja elämäkerta-aineistot kulttuurisesti ja historiallisesti maalaisyhteiskuntaan, jossa köyhäinhuolto sosiaaliturvasta puhumattakaan olivat alkeellisia. Kertojat ovat syntyneet 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Ajattomuutensa takia köyhyyspuheesta nousevat kulttuuriset teemat sopisivat kuitenkin myös maalaisköyhyyden ja nykyköyhyyden historiallisen vertailun jäsenyyksiksi.

Maalaisyhteiskunnassa köyhyys oli väestöä yhdistävä tekijä. Siksi sana rahvas esiintyy usein kirjassa köyhän synonyyminä. Köyhyyden yleisyyttä Stark suhteuttaa toteamalla, että suhteellisella tulomethodilla laskien köyhien määrä vielä vuonna 1966 oli 11,4 prosenttia, kun se vuonna 1990 oli pudonnut 2,5 prosenttiin. Vaikka väitöskirja on julkaistu vuonna 2011, Starkin aikavertailu päättyy tähän eikä hän kerro viimeisistä käännteistä: 2000-luvulla köyhyys näyttäisi jälleen olevan nousussa. Siksikin tutkimus köyhyyden perinnöstä tuntuu ajankohtaiselta.

Stark keskusteluttaa aikaisempaa tutkimusta taitavasti tulkintojensa kanssa, jopa niin sujuvasti, että paikoitellen lukija jää kaipaamaan sitä, että tutkijan ääni ja tulkinta olisi kuulunut vahvemmin ja omaperäisemmin tulosluvuissa.

Maalaisyhteiskunnan kahtiajakautuminen eli köyhyyspuheessa kerrontana herroista ja alamaisista tai negatiivisesti sävyttyneesti rikkaista ja köyhistä. Talollisia ja virkamiehiä ajateltiin yhdistävän ymmärtämättömyyden puutteen kokemista kohtaan. Heihin pidettiin etäisyyttä, vaikka korkeammassa asemassa olevilta vastaanotettiin myös apua. Silti varmin turva ja tuki köyhälle oli toinen köyhä. Avun pyytämiseen ja saamiseen varsinkin parempiosaisilta liittyi useimmiten nöyryytystä ja häpeää.

Agraariajan köyhän puheesta kuuluu yhteiskuntakriittisyys ja luokkatietoisuus. Valtasuhteet määrittivät köyhän sosiaalisia suhteita yhteisössä, perheessä ja avioliitossa. Köyhyys saattoi olla avioliittoa vahvistava tekijä, mutta se saattoi myös aiheuttaa ongelmia. Jos vauraaseen taloon asetui taustaltaan köyhä vävy tai miniä, ei ollut harvinaista, että ihmissuhteet hiersivät.

Vaikka köyhät puhuvat Starkin tulkinnan mukaan yhteiskuntakriittisesti, oli silti olemassa kyseenalaistamattomia totuuksia. Yksi sellainen oli taloudelliset realiteetit, joihin köyhien oli sopeuduttava. Sama päti sukupuolten väliin suhteisiin. Torppien tyttävät eivät elämäkerroissa kyseenalaistaneet sitä, että lähtivät piikomaan vieraisiin taloihin, mutta kantoivat silti palkkaansa kotitorppaan, jonka kuitenkin vanhin poika peri. Visuaalisuuden painetta, jonka Stark luonnehtii muodostavan valtakategorian ytimen, ei myöskään kyseenalaistettu, vaan ihmisen luonteen ja kykyjen miellettiin vastaavan ulkoista olemusta.

Yhtäaikainen yhteiskuntakriittisyys ja -kriittikötömyys selittyy Starkin mukaan sillä, että kulttuuriselle tiedolle on ominaista se, että se on usein ristiriitaista, ja että siinä esitetään jopa vastakkaisia tulkintoja.

Valtasuhteet näkyvät paitsi yhteisössä sosiaalisena asemana myös perheessä sukupuolten välisinä suhteina, joskaan niitä ei tunnuta mielletävän valtasuhteiksi tai ainakaan Stark ei tästä näkökulmasta asiaa vahvasti tulkitse. Perheen sisällä valta näkyy muun muassa siinä, kenet kannatti lähettää opiskelemaan ja kenen sairaudet kannatti hoitaa – jälkimmäinen tosin esiintyy pikemminkin puheena kuin tekoina. Fyysisesti heikkojen tai sairauden runtelemlen lasten elämänedellytyksiin suhtauduttiin puheessa kriittisen säällivästi.

Stark käsittelee köyhyyspuheen ruumiillisuutta herrojen ja rahvaan

välisissä suhteissa visuaalisuuden käsitteen kautta, mutta jättää ruumiillisuuden ja visuaalisuuden suhteita muokkaavana tekijänä vähemmälle köyhien itsensä keskuudessa – tai sitten nämä suhteet eivät vain aineistossa esiinny. Visuaalisuuden paine nimittäin näkyy siinä, että köyhyyteen liitettiin laihuus, likaisuus ja huonokuntoisuus, mutta toisaalta vahva ruumiinrakenne määritti aikuistuvia poikia ja aikuisia hyvinä työmiehinä.

Köyhyyden kulttuuriin kuului, että köyhyys jaettiin henkiseen ja aineelliseen tasoon. Todellista köyhyyttä ei ollut materian puute, vaan viisauden, järkevyyden ja älyn puute. Nuhjuinen ulkomuoto ei siten kertonut älyn, vaan yksinomaan rahan puutteesta. Köyhän oli raadettava silloin, kun töitä oli tarjolla, ja silloinkin, kun isännät maksoivat vähemmän kuin olivat luvanneet. Miehillä työ oli kunnia-asia, naisille arkinen pakko. Yksi selviytymiskeino köyhyydestä ja raadannasta on ehkä se, että köyhän elämä kerrottiin jalon köyhän elämä. Siinä raatajaetoksen kautta liikuttiin selviytymisen eetokseen, jolloin kerronnassa korostuivat omat ansiot, kun taas ulkopuolinen tai vähäinen yhteiskunnallinen apu jätettiin mainitsematta.

Stark erottelee köyhyyspuheesta alamaisen, autettavan, puolison, perheenjäsenen ja lapsen sekä raatajan subjektit. Johtopäätösluvussa Stark vielä punoo kulttuuriset teemat yhteen raatajasubjektin ja jalon köyhän subjektin avulla. Luku avaa aivan kirjan lopussa uuden näkökulman köyhyyteen, jonka olisi toivonut menevän vielä syvemmälle tai tulleen kulttuuristen teemojen käsittelyssä jäsentyneemmin esiin.

Stark on hahmottanut köyhyyspuheesta köyhyyden kulttuurista tietoa vallan, työn, perheen ja turvan teemojen kautta. Vielä tämä ei kuitenkaan luo köyhyyspuheen perintöä. Kirjansa lopussa tutkija pohtii

sitä, miten köyhydestä tulee perintöä ja esittää, että köyhyys on elämänmalli, joka välittyy sukupolvelta toiselle, mutta joka muuttuu jatkuvasti.

Köyhyyspuhe ei lakkaa koskaan olemasta, vaan periytyy kulttuuri-sena tietona ja muuntuu. Köyhyydestä tulee Starkin sanoin perintettä siksi, että köyhyyden kulttuuria uusinnetaan sukupolvelta toiselle. Se sisäistyy ihmisen mieleen ja ohjaa ihmisten käyttäytymistä. Usein menneisyys ja nykyisyys kilpailevat keskenään esimerkiksi elintasoa mitattaessa, menneisyys hahmotetaan vastakohdaksi nykyisyydelle. Menneisyyden elintasotappio kääntyy kuitenkin hyveeksi ainakin kolmessa suhteessa: menneisyydessä oli aikaa vaalia henkistä pääomaa, oli vapaus ja oma harkintavalta ja köyhyys pakotti työteliäisyyteen.

Eija Starkin työllä olisi selitysvoimaa tutkittaessa nykyisiä köyhyyteen liittyviä ennako-oletuksia ja köyhyyden malleja ylisukupolvisissa suhteissa. Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -aineiston (2006) köyhien puheesta kuuluu monia samoja asioita kuin maalaisköyhyyden puheesta: nykyköyhät pohtivat yhteiskuntakriittisesti, mutta usein voimattomina ja väsyneinä yhteiskunnan valtasuhteita. Aivan kuten maalaisyhteiskunnan köyhät he pohtivat myös köyhyyden todellista luonnetta aineettoman ja aineellisen tason välillä. Entisaikojen likaisuus ja laihuus kuuluu nykyään elämäkerrallisissa teksteissä raihnaisuutena, tuki- ja liikunta-elinsairauksina, hoitamattomana tukkana, laihuutena mutta yhä useammin myös lihavuutena.

Yhdessä suhteessa köyhyyden perintö on jo muuttunut ja tulee vielä muuttumaan. Siinä missä maalaisyhteiskunnan köyhän raatajaetos sekoittui selviytymisen eetokseen, nykyköyhä ei pysty raatamaan, vaikka haluaisi. Töitä ei pitkäaikaistyöttömälle helposti löydy. Samaan aikaan yhteiskunta

ympäriellä hokee: "Kyllä työtä teke-
välle löytyy." Sanonta lienee jään-
teitä maalaisyhteiskunnan köy-
hyysperinnöstä.

– ANNA-MARIA ISOLA